

Буляк Н. (2015). Соціальна реабілітація підлітків із сімей групи ризику *Social Work and Education Vol. 2* № 1, С. 10-15

Буляк Наталія,

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
студентка V курсу кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи

ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ В ДОШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Формулювання проблеми дослідження. Труднощі сучасного періоду розвитку нашого суспільства, масштабність й гострота його політичних, соціальних, культурних та економічних проблем зумовлюють пошук оптимальних шляхів підготовки дитини до життя, формування її соціальної орієнтації, стимулювання особистісної самореалізації, а, отже, створення оптимальних умов для її соціального виховання та соціалізації.

Міжнародні та вітчизняні державні нормативно-правові документи (Декларація прав дитини, Конвенція ООН Про права дитини, Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Національна програма «Діти України», Закон України «Про дошкільну освіту», Концепція дошкільного виховання в Україні, Базовий компонент дошкільної освіти) одним із головних напрямів соціальної світової та державної політики визначають стратегічний курс на забезпечення життєздатності дитини дошкільного віку, що передбачає успішну її адаптацію та функціонування в соціальному середовищі.

Аналіз наукових досліджень із визначеної проблематики Г.Беленької, Н.Гавриш, Н.Кирста, Н.Лисенко, Ю.Приходько, І.Сіданіч, П.Щербань та інших свідчить про наполегливі пошуки вченими ефективних механізмів соціального виховання та соціалізації дітей в умовах дошкільного навчально-виховного закладу. Незважаючи на науковий інтерес до проблеми, на сучасному етапі не встановлені зв'язки, закономірності, взаємозалежності соціального розвитку дітей дошкільного віку, не достатньо визначені темпи даного процесу та умови його успішності.

Мета статті: розкрити зміст соціального виховання та соціалізації дітей дошкільного віку та визначити шляхи його оптимізації.

Виклад основного матеріалу. Дошкільний навчально-виховний заклад (ДНВЗ) – це найперше спеціально створене суспільне середовище для дитини, «основне призначення якого – соціальна адаптація її до умов життя в товаристві незнайомих дітей і дорослих, виховання ціннісного ставлення до навколишнього середовища, природи, людей, самої себе» [5]. Соціально-педагогічна діяльність ДНВЗ – це діяльність закладу, спрямована на соціалізацію дошкільника, групи, мікросоціуму, що входить у склад або до оточення ДНВЗ [1, с. 27].

Соціальний педагог в системі дошкільного виховання – це педагог, який здійснює комплекс заходів щодо: надання професійної допомоги, соціального виховання, освіти і розвитку особистості дитини дошкільного віку. Діяльність соціального педагога у ДНВЗ передбачає систему дій, спрямованих на виявлення, закріплення та розвиток позитивних рис особистості дошкільника, його самореалізацію, запобігання формуванню, а у разі виявлення – подолання негативних рис [1, с. 28]. Об'єктами соціально-педагогічної роботи у ДНВЗ є вихованець (дошкільник), його батьки, колектив закладу, громада. Уся робота соціального педагога ґрунтується на принципах: особистісно-орієнтованого підходу в роботі з дітьми та їх сім'ями, опори на дані діагностики, розвитку, відкритої системи, використання виховних можливостей соціуму, взаємодії та професійної взаємодії [7, с. 11].

На основі аналізу наукової літератури та досвіду роботи доведено, що сутністю соціального виховання та соціалізації дітей дошкільного віку є розширення їх соціального досвіду, оволодіння ними не тільки сімейними стосунками та нормами поведінки, але й засвоєння елементів соціальної компетентності, провідних законів співжиття, формування ставлень до природного та людського оточення, до самого себе. Це досягається створенням умов для усвідомлення дитиною себе не тільки як члена родини, самостійного учасника дитячих спільнот, але й жителя відповідної вулиці, району, міста, регіону, країни, Всесвіту. Соціальне виховання та соціалізація дошкільнят здійснюється через родину, культурне середовище (матеріальне, духовне) населеного пункту, організацію дозвілля та організацію ігрової діяльності, спілкування дітей у різноманітних (державних, приватних, громадських) дошкільних навчальних закладах [2; 4; 6].

Зміст роботи соціального педагога полягає у виявленні вихованців, які потребують допомоги, створенні умов для розвитку вихованця та організації роботи з мікросоціумом. Встановлено, що діяльність соціального педагога ґрунтується на його основних функціях (діагностичній, прогностичній, організаційній, профілактичній, корекційній, реабілітаційній) [1, с. 29] і передбачає виконання таких видів роботи:

1) соціально-диспетчерської: пошук фахівця-консультанта, організацію соціально-педагогічного консилиуму, залучення до співпраці педагогів, вихователів, батьків, громадськості, координацію усієї роботи навчально-виховного закладу;

2) діагностичної: здійснення діагностичного мінімуму (планове обслідування вихованців, формування висновків щодо стану проблеми); поглиблення діагностики (перевірку обґрунтованості запиту, обстеження конкретного вихованця чи групи за запитом, збір експертної інформації, диференціювання норми і девіацій у спілкуванні, вивчення змісту і причин внутрішнього конфлікту, вивчення загальних особливостей розвитку учня, встановлення діагнозу, висунення гіпотези);

3) корекційної: загально розвиваючої роботи (розробку заходів соціально-педагогічного супроводу, організацію діяльності, забезпечення сприятливого статусу кожного вихованця); соціально-педагогічної корекції (подолання проблем у спілкуванні, корекції поведінки, психотерапію, дискредитацію негативних форм поведінки і ін.);

4) соціально-педагогічної допомоги: соціально-педагогічної профілактики (профілактичних заходів, розробку розвиваючих програм, попередження можливих ускладнень переходу на наступний віковий етап, запобігання хибних уявлень про життєві цінності, створення сприятливого мікроклімату); соціально-педагогічного консультування (консультування вихованців, консультування батьків щодо змісту і методики виховання дитини, консультування педагогів, вихователів (класних керівників), посередництво у конфліктах, консультування адміністрації НВЗ за підсумками діагностичного мінімуму чи психолого-педагогічного консилиуму, вечори запитань і відповідей); педагогічної просвіти (ознайомлення з основами самовиховання і саморозвитку, з різними методами самовизначення і визначення іншої людини, формування потреби у спеціальних, педагогічних та психологічних знаннях) [1, с. 30-32].

У психолого-педагогічній практиці загальноприйнятим є положення про те, що гра – це один з найголовніших засобів всебічного розвитку дошкільників [3, с. 148]. Саме ігрова діяльність сприяє формуванню дитячого колективу, розвитку позитивних взаємин у ньому, закладенню початків суспільної спрямованості особистості вже на етапі дошкільного дитинства (під суспільною спрямованістю особистості розуміють домінування колективістичних проявів у поведінці людини [2, с. 6]). У грі діти бачать зв'язок суспільної спрямованості поведінки з реальним життям та переконуються в доцільності одних й шкідливості інших моделей поведінки. Завдяки цьому вони розширюють і поглиблюють свої знання про сутність та особливості людських взаємин, вчать аналізувати їх на основі власного сприйняття [3, с. 149].

Доведено, що участь у грі є ефективним засобом соціалізації дітей. У спілкуванні з однолітками розкривається сутність дитини: моральні уявлення, інтелект, ставлення до навколишньої дійсності. Виявляючи свої знання, вміння, дитина ділиться ними з ровесниками, тобто відбувається обмін соціальним досвідом. У дітей формуються колективістські навички: вони вчаться налагоджувати спілкування, домовлятися, узгоджувати свої бажання з бажаннями й мірами інших, переконувати у правомірності своїх міркувань, рахуватися з інтересами інших тощо [3, с. 151]. У грі поглиблюється аналіз явищ, взаємин, моральних якостей людей.

Ігри дітей соціальні за своєю спрямованістю. У них відображаються досвід і культура народу, вони завжди активно спрямовані на предмет або людину, з якою дитина вступає в контакти. Відомий психолог Л.Виготський зазначав, що «гра є арифметикою соціальних взаємин. У реальній дійсності взаємини між людьми закриті для дитини матеріальними предметами, з якими діють люди, у грі вони вперше відкриваються, отже, гра – найважливіше джерело формування соціальної свідомості дошкільника. У цьому її основна функція і значення для розвитку особистості дитини. Найбільші можливості формування дитячого товариства забезпечуються ігровою діяльністю дітей. Саме в ній найповніше активізується їхнє суспільне життя. Ігрова діяльність дає дітям змогу на найбільш ранніх сходинках розвитку створювати самодіяльним шляхом ті чи інші форми спілкування [7, с. 35].

Ігрова діяльність старших дошкільників піднімається на якісно нову сходинку свого розвитку порівняно з іншими групами дошкільників (молодшою і середньою). В сюжетно-рольових іграх дії виконуються вже не заради самих дій, а для виявлення певного ставлення до партнера відповідно до взятої на себе ролі. Основним змістом рольової гри дітей стають взаємини між людьми та виконання правил, які впливають з тієї чи іншої ролі. Саме правила гри є тепер важливим засобом регулювання взаємин. Старші дошкільники надзвичайно прискіпливо ставляться до того, як виконує правила партнер по грі. Суперечки між її учасниками ведуться переважно навколо того, чи «буває так насправді» [4, с. 19-20].

Перш ніж розпочати гру, діти заздалегідь планують її хід, розподіляють ролі та добирають необхідний ігровий матеріал. У них уже з'являється взаємний контроль дій, вони вказують товаришеві на допущені ним неточності при виконанні певної ролі. Значно посилюється зв'язок між членами ігрових об'єднань, які тепер більші і стійкіші. Разом з тим соціальний педагог повинен знати, що в давно складене ігрове об'єднання ніколи не варто вводити нових дітей, коли цього не хочуть його члени. Іноді можна побачити, що дитина, яка хоче стати учасником гри, викликає в ровесників неприязне ставлення, вони різко заперечують проти її участі, свідомо не дають їй ніяких ролей тощо. Іноді така реакція дошкільників

на нову дитину має під собою певні підстави. Це насамперед стосується випадків, коли ролі вже розподілені й нова дитина лише порушує хід гри [4, с. 22].

Залежно від конкретної ситуації, соціальний педагог може або запропонувати дитині приєднатися до групи ровесників, які ще не приступили до гри й лише домовляються про її організацію, або ввести в уже діючий колектив, доручивши роль помічника. Враховуючи, що старші дошкільники люблять учити інших дітей того, що вміють робити самі, соціальний педагог може попросити когось з них допомогти новачкові оволодіти певними вміннями. Як правило, діти ніколи не відхиляють особисте прохання старшого, вони залюбки приймають у гру новенького, всіляко опікають його, подають допомогу. Особливо дітям подобаються ті ігри, в яких використовуються сюжети народних казок, де образи героїв надзвичайно яскраві і динамічні, а тому дошкільники із задоволенням і радістю відтворюють їх. В таких іграх діти надзвичайно легко схоплюють їх ідейну спрямованість, проймаються спільними переживаннями, які згуртовують їх, об'єднують у єдиний колектив [6, с. 103].

До основних шляхів оптимізації роботи соціального педагога в дошкільному навчальному закладі відносяться: розробка та впровадження нових ефективних форм, методів роботи соціального педагога щодо соціального виховання та соціалізації дошкільника; гармонійний розвиток особистості дитини та створення навколо неї позитивного оточення; формування педагогічних знань у батьків щодо важливості авторитету батьків, процесів соціалізації і виховання дитини, причин ранніх відхилень у поведінці дитини; сприяння оволодіння батьками засобами і методиками виховної роботи з дитиною на різних вікових етапах її розвитку; забезпечення взаємодії сім'ї з усіма виховними інститутами; підготовка кваліфікованих кадрів і підвищення кваліфікації фахівців, які працюють з дітьми-дошкільниками [1; 4: 6; 7].

Висновок. Таким чином, соціально-педагогічна діяльність ДНВЗ повинна спрямовуватись на соціалізацію дитини, що забезпечить їй успішну адаптацію, розвиток та самореалізацію в соціумі. В основі соціалізації дошкільника лежить цілеспрямований процес його соціального виховання. Важливу роль у цьому відіграє правильно організована ігрова діяльність.

Перспективи. На наш погляд, потребують подальшої розробки питання взаємодії соціального педагога ДНВЗ з сім'єю та іншими інституціями з проблем дитинства, змісту та форм навчально-виховної роботи, створення навчально-методичних посібників для соціальних педагогів, які працюють в дошкільному навчальному закладі. Вважаємо, що своєчасними є розробка та впровадження спецкурсу «Технології роботи соціального педагога в дошкільних навчальних закладах», що був би доцільним для підготовки студентів зі спеціальностей «Дошкільне виховання» та «Соціальна педагогіка».

Список використаної літератури:

1. Беленька Г.В. Вихователь дітей дошкільного віку : становлення фахівця в умовах навчання / Г.Беленька. – К.: «Світич» – 2006. – 88 с.
2. Богуш А.М., Варениця Л.О. Діти і соціум : особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку / А.Богуш, Л.Варениця. – Луганськ : «Альма-матер», 2006. – 126 с.
3. Дитина в дошкільні роки : [програма та методичні рекомендації для вихователів] / Під ред. К.Л.Крутій. – Запоріжжя : Лтд, 2000. – 268 с.
4. Дошкольная педагогика : В 2 ч. / Под ред. В.И.Логиновой, Н.Г.Саморуковой. – Ч. 2. – М., 2008. – 342 с.
5. Кузьменко В.У. Соціальна компетентність дошкільнят: особливості, показники та шляхи розвитку / В.Кузьменко // Дошкільне виховання. – 2001. – № 9. – С. 11.
6. Лисенко Н.В., Кирста Н.Р. Педагогіка українського дошкілля : [Навчально-методичний посібник] : У 2-х ч. Ч.І. / Н.Лисенко, Н.Кирста – Івано-Франківськ: Плай, 2001. – 208 с.
7. Особистість дошкільника: надії та перспективи розвитку : в 2-х ч. / За ред. Т.О. Піроженко. – К.: Копіювальний салон “SIGNATURE”, 2002. – 50 с.

Стаття надійшла до редакції 11.03.2015

Стаття прийнята до друку 10.04.2015